

DR. LIMON RUSHITI (PRISHTINË)

KOMITETI "MBROJTJA KOMBËTARE E KOSOVËS"

DHE LËVIZJA KAÇAKE NË KOSOVË SI FORMA TË LUFTËS PËR ÇLIRIM DHE BASHKIM KOMBËTAR (1918-1925)

Rrethanat politike-shoqërore të trojeve shqiptare nga Lidhja Shqiptare e Prizrenit bënë që përpjekjet e popullit shqiptar për të fituar lirinë, pavarësinë e tërësinë tokësore të orientoheshin në dy drejtime kryesore: në veprimet politike dhe në luftën e armatosur. Këta dy përbërës karakteristikë për përpjekjet e popujve të robëruar e të ndarë plotësuan njëri-tjetrin.

Nga vjeshta e vitit 1912, për patriotët dhe prijësit politikë ishin shumë të kufizuara mundësitë për të vepruar në dobi të çështjes kombëtare në trojet e okupuara. Për më tepër, një pjesë e mirë e prijësve politikë të kryengritjeve kundër pushtuesve osmanë u kapën nga ushtria serbe dhe u internuan¹, disa u detyruan të kalonin në territorin e shtetit shqiptar, ndërsa të tjerët u larguan për në Turqi dhe për në Evropë. Prijësit e mëparshëm të çetave të armatosura që mbetën në Kosovë vazhduan rezistencën e armatosur, u përpoqën t'i bënë ballë e t'i kundërviheshin politikës shtypëse të ushtrive serbe kundër popullsisë së pafajshme dhe punuan për të penguar politikën e shpërnguljeve me dhunë që zbatoi pushtuesi serb. Qëndresa aktive e shqiptarëve në këto vise ishte faktori kryesor që çoi në dështimin e politikës së pushtuesve serbomallazezë për ndryshimin e përkatësisë etnike të trojeve shqiptare². Për realizimin e qëllimeve të veta pushtuesit u përpoqën të zbatonin politikën e ndjekur në vitin 1878 për pastrimin etnik të kazasë së Nishit.

Rrethanat politike, që u krijuan gjatë Luftës së Parë Ballkanike ndikuan në shthurjen e organizmave politike që vepronin në trojet shqiptare, ndërsa e gjithë puna në dobi të çështjes kombëtare u udhëhoq nga paria, ose nga organizatat e fshehta. Në përgjithësi, nuk u formua ndonjë organizëm i posaçëm politik për drejtimin e luftës së armatosur, që u zhvillua si një përpjekje individuale. Orvatjet për një veprimtari të organizuar dhe legale u bënë pas Shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë nga qeveria e Vlorës e kryesuar nga Ismail Qemali. Angazhimi i kësaj qeverie për sigurimin e tërësisë territoriale të Shqipërisë u përcaktua nga dy faktorë: nga mundësitë e saj ekonomike, politike dhe ushtarake, si edhe nga ndihma dhe përkrahja politike e faktike, që do të siguronte nga qeveritë e faktorët ndërkombëtarë. Është për të nënvizuar se edhe në atë kohë të dy këta faktorë nuk ndikuan pozitivisht e në dobi të çështjes shqiptare. Në pranverën e vitit 1915 në Shkodër u formua organizata "Komiteti i Fshehtë" me kryetar Hoxhë Kadriun³, i cili në qendër të veprimtarisë pati mbrojtjen e çështjes kombëtare shqiptare dhe në veçanti të problemit të Kosovës. Komiteti nga viti 1916 filloi të organizonte degët dhe nëndegët e tij brenda Kosovës. Ai shtroi si detyrë që të vazhdohej lufta e armatosur kundër pushtuesve të huaj, të propagandonin idenë e bashkimit të trojeve shqiptare në një shtet kombëtar e të lirë, të informoheshin në mënyrë të vazhdueshme për gjendjen politike e ekonomike në rajonet e pushtuara, si edhe për orientimet politike në ato treva⁴.

Përpjekjet e inteligjencies dhe të atdhetarëve për formimin e një organizate politike kombëtare në vitet 1915 dhe 1918 u përcaktuan nga rrethanat e krijuara dhe nga detyrat që qëndronin përpara popullit shqiptar. Kështu, në Konferencën e Londrës trojet shqiptare u gjymtuan, ndërsa gjysma e trojeve dhe e popullit shqiptar mbetën jashtë kufijve të shtetit kombëtar. Si përpara, edhe gjatë Luftës së Parë Botërore territori i shtetit shqiptar u bë preh e lakmive shoviniste të monarkive fqinje, si edhe të shteteve pjesëtare të bloqeve ndërluftuese. Traktati i Fshehtë i Londrës i prillit 1915 nxori në ankand tokat shqiptare për t'i përdorur si monedhë tregu. Në këto rrethana, përpara forcave politike dhe atdhetarëve shqiptarë dilte për detyrë që të bashkërendonin përpjekjet për t'i bërë ballë rrezikut të copëtimit të mëtejshëm të trojeve amtare, për rikthimin e pavarësisë së humbur si edhe për bashkimin e trojeve të gjymtuara në vitin 1913.

Rreth programit të "Komitetit të Fshehtë" (1915) u bashkuan një pjesë e mirë e forcave më përparimtare, e inteligjencies dhe e atdhetarëve shqiptarë që aspironin për realizimin e tërësisë tokësore të vendit edhe nëpërmjet luftës së armatosur e të përgjithshme popullore.

Ndërkohë, më 1 maj të vitit 1918, në kushtet e ilegalitetit u formua një organizatë e re politike, Komiteti "Mbrotja Kombëtare e Kosovës", i cili që në hapat e parë të veprimtarisë së tij u përpoq të luante rolin e drejtuesit të Lëvizjes Kaçake. Udhëheqësit kryesorë të Komitetit, të frymëzuar edhe nga deklaratat e presidentit të SHBA, Vudro Uillson, për të drejtën e popujve për vetëvendosje, u përpoqën për organizimin e qëndresës së armatosur në rajonet e copëtuara dhe për bashkimin e tyre me shtetin kombëtar. Kështu që, në tetor të vitit 1918, para shqiptare e këtyre trevave intensifikoi luftën kundër trupave të ushtrive ndërluftuese bullgare dhe austro-hungareze. Forcat e udhëhequra nga Azem Bejta - Galica, pas luftimeve të zhvilluara kundër garnizonit austro-hungarez në Pejë, në rrugën Pejë-Mitrovicë, te vendi i quajtur "Prroni i Keq", zuri rob 1 200 - 2 000 ushtarë dhe oficerë austro-hungarezë, të cilët i çarmatosi dhe ia dorëzoi në Mitrovicë ushtrisë franceze të udhëhequr nga gjenerali Balshë⁶. Ndërkohë lufta e shqiptarëve të këtyre rajoneve kundër okupatorëve të huaj ishte forcuar që nga shtatori i atij viti kur nga Prizreni e Gjakova ishin përzënë pushtuesit bullgarë. Në atë kohë në Prizrenin e çliruar nga ushtritë bullgare ishte ngritur edhe një organ i pushtetit lokal në të cilin bënë pjesë Sherif Gjinovci, Brahim Hoxha, Hasan Hysen Budakova etj.

Në qytet, në kohën e ardhjes së ushtrisë franceze, ishte ngritur flamuri shqiptar. Ndërkohë para e Gjakovës kërkonte ndihmë nga komanda franceze për të organizuar e krijuar pushtetin lokal, sepse, sipas saj, shqiptarët nuk do t'i pranonin më trupat dhe administratën malazeze për të vendosur pushtetin e tyre⁷. Në atë kohë para shqiptare bashkëpunoi ngushtë me ushtritë aleate me forcat e Antantës, duke shpresuar se do të përmbushte aspiratën e popullit shqiptar për të vetëvendosur. Ushtria franceze e ajo serbe, që vinte pas tyre, kishin dërguar njerëzit e tyre për të përgatitur në mënyrë të fshehtë terrenin për organizimin e pushtetit. Në terren forcat ushtarake të të dyja palëve u deklarorin shqiptarëve se këtë territor do ta shfrytëzonin vetëm sa për të ndjekur armikun, ndërsa më pas ata do të ktheheshin në vendet e tyre dhe këto vise do t'i takonin Shqipërisë. Por këto pohime, siç tregoi koha, ishin vetëm premtime demagogjike. Nga mesi i tetorit të vitit 1918, pas depërtimit në këto vise të forcave të mëdha të ushtrisë serbe dhe përqendrimit të saj në qytete e në pikat strategjike,

emisarët serbë filluan të dalin nga ilegaliteti dhe të krijonin organet e tyre të pushtetit. Këtyre përpjekjeve shqiptarët iu kundërvunë hapur dhe me armë, sepse, sipas tyre, pushteti serb nuk mund t'i ngrinte këto organe në territoret që do t'i takonin Shqipërisë⁸. Qëndresa e popullit shqiptar kundër ripushtimit të trojeve të tyre u shtri në të gjitha viset etnike shqiptare.

Pasi u pa qartë falsiteti i deklaratave të komandave të ushtrive aleate dhe se çështja kombëtare nuk mund të zgjidhej në mënyrë paqësore, shqiptarët e viseve të copëtuara iu rikthyen rrugës së njohur të luftës së armatosur. Në programin e Komitetit "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" një vend të veçantë zuri organizimi i qëndresës së armatosur kundër pushtuesve të rinj, ndërhyrja pranë qarqeve qeveritare dhe forumeve e organizatave ndërkombëtare, për të kërkuar bashkimin e trojeve shqiptare të copëtuara padrejtësisht që nga Kongresi i Berlinit (1878), si edhe dërgimin e një delegacioni të posaçëm për Kosovën në Konferencën e Paqes në Paris. Pra, programi i paraqitur nga Komiteti "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" parashikonte që, për realizimin e aspiratës së popullit shqiptar për bashkimin e trojeve etnike në një shtet kombëtar, të punohej në dy drejtime themelore: në organizimin e luftës së armatosur nacionalçlirimtare dhe të luftës në frontin diplomatik. Për të informuar qeveritë e shteteve të mëdha dhe qarqet diplomatike për politikën e ndjekur nga pushtuesit serbë në viset shqiptare, Komiteti kërkonte nga degët dhe nga veprimtarët shqiptarë që t'i dërgonin raporte për terrorin antishqiptar dhe gjendjen politike, ekonomike në Kosovë, përpjekjet për kolonizimin sllav të këtij rajoni, për ɓlaçkitjet e popullsisë së pambrojtur dhe masat e veprimet arbitrare për shpërnguljen me dhunë të saj. Më 20 dhjetor të vitit 1918 Komiteti njoftonte Fuqitë e Mëdha, personalitetet e njohura në arenën politike ndërkombëtare për mizoritë e okupatorit serb mbi shqiptarët në Kosovë⁹. Më 28 dhjetor 1919 Komiteti iu drejtua presidentit të SHBA, Vudro Uillson, duke shpresuar se ndikimi amerikan do të ndihmonte në zgjidhjen e çështjes shqiptare. Letra u shoqërua me shënime të hollësishme për mizoritë e ushtrisë serbe, e cila punonte për të vënë në zbatim urdhrat e Beogradit për pastrimin etnik të rajoneve¹⁰. Më 20 gusht 1919, Komiteti "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" protestoi pranë komandantit të forcave aleate, gjeneralit francez Bardi de Fortou, kundër vendimit të qeverisë së Mbretërisë Serbe-kroate-slllovene mbi dëbimin nga trojet e veta të shqiptarëve të Kosovës që morën pjesë në kryengritjen e prillit të vitit 1919¹¹, ndërsa në shtator të vitit 1919 ai iu drejtua Konferencës së Paqes në Paris dhe protestoi kundër qëllimeve serbe për okupimin e Shkodrës dhe kundër pretendimeve italiane mbi Vlorën¹². Pra, Komiteti "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" nuk ishte një organizatë politike që luftonte vetëm për zgjidhjen e problemit të Kosovës, por ai u angazhua për të mbrojtur çështjen kombëtare në tërësi, të gjitha viset etnike shqiptare dhe sidomos për sigurimin e tërësisë territoriale të shtetit shqiptar të përcaktuar në Konferencën e Ambasadorëve në Londër.

Komiteti "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" gjatë gjithë veprimtarisë së tij i kushtoi një vëmendje të veçantë informimit të gjithanshëm të personaliteteve dhe të forumeve ndërkombëtare. Më 5 dhjetor të vitit 1919 ai kërkoj nga komandanti i trupave franceze Franshe d'Epère që të ndërhynte për të penguar veprimet antishqiptare të trupave serbe¹³. Komiteti mbante lidhje të vazhdueshme me deputetin e parlamentit francez z. Justin Godard, të cilit i dërgonte të dhëna statistikore për krimet e trupave serbe mbi popullsinë shqiptare. Nga të dhënat që iu dërguan parlamentit francez

rezulton se, nga tetori i vitit 1918 e deri në prill 1921, nga forcat e ushtrisë e të xhandarmërisë serbe në Kosovë u vranë 12 346 shqiptarë, 22 160 veta u burgosën, 1 635 u rrahën, 6 125 shtëpi u dogjën, ndërsa 10 515 u plaçkitën. Nga deputeti francez u kërkuar që parlamenti francez të informohej për krimet e kryera në Kosovë kundër shqiptarëve dhe se qëllimi i këtyre mizorive ishte pastrimi etnik i këtyre viseve nga shqiptarët, që përbënin 90 për qind të popullsisë. Me këto veprime pushtuesit serbë synonin që për 5-10 vjet të ndryshonin pamjen etnike të Kosovës dhe shqiptarët t'i shndërronin në një pakicë kombëtare në trojet e tyre. Ndërkohë nga J. Godardi dhe nga parlamenti francez u kërkuar që ai dhe Fuqitë e Mëdha të angazhoheshin që Konferenca e Paqes në Paris, t'i kthente Shqipërisë territoret shqiptare që i ishin dhuruar Serbisë pa asnjë të drejtë. Sipas Komitetit, "nëse nuk bëhej kjo, Kosova ka me qenë dëshmorja e shumë ngjarjeve fort të përgjakshme e kështu në Ballkan nuk ka me mujt me u sigurur kurrësesi një qetësi e një pamje"¹⁴.

Veprimtaria e Komitetit "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" në dobi të çështjes kombëtare ishte dhe mbeti një përbërëse e rëndësishme e punës së tij. Në dhjetor të vitit 1921 ai iu drejtua komisionit të Lidhjes së Kombeve, me kërkesën për të ndërhyrë pranë qeverisë së MSKS, për të ndaluar krimet dhe politikën e pastrimit etnik të Kosovës, të cilat kishin filluar të zbatoheshin që me pushtimin ushtarak të këtyre trevave në vjeshtën e vitit 1912, komisionit të Lidhjes së Kombeve iu dërguan statistika dhe shënime të sakta për krimet serbe të kryera gjatë gjithë këtyre viteve në Batushë, në Gash, në Krasniqe, në Bytyç, në Hasin e Rrafshit, në Rejë të Keqe dhe në Vuthaj. Në këtë raport thuhej se brenda kufirit të Shqipërisë, të përcaktuar në vitin 1913, ushtria serbe kishte djegur 1 725 shtëpi, kishte vrarë e masakruar 1 392 veta. Për t'i shpëtuar terrorit të ushtrisë serbe 4 275 banorë të këtyre viseve ishin detyruar të braktisnin trojet e veta dhe të jetonin me statusin e emigrantit¹⁵.

Në arenën ndërkombëtare Komiteti "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" zhvilloi një veprimtari të pandërprerë, e cila, siç është e natyrshme, u ndikua nga faktorët dhe rrethanat në të cilat ai veproi, si edhe nga marrëdhëniet që u krijuan brenda shtetit shqiptar. Në përgjithësi faktori i jashtëm, por edhe elementë vendës, me ndikim në jetën politike të Shqipërisë, luajtën një rol negativ dhe i sollën dëme veprimtarisë së Komitetit dhe sidomos çështjes kombëtare.

Për shkaqe të natyrave të ndryshme, brenda Komitetit "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" u krijuan dy grupime të rëndësishme. Grupi i majtë, që drjtohej nga Hoxhë Kadriu, Hasan Prishtina, Bajram Curri, Bedri Pejani, Sotir Peci, Azem Bejta-Galica e të tjerë, u angazhuan për zbatimin nga shteti shqiptar të një politike të pavarur dhe për çlirimin e bashkimit e viseve të okupuara, pa iu nënshtuar asnjë diktati të huaj. Krah u tjetër, krah u djathtë, kryesohej nga Eshref Frashëri, Bajram Fevziu, Sejfi Vllamasi, Xhafer Ypi, Ahmet Zogu, Halim Gostivari, Sali Vuçiterna, Rexhep Mitrovica etj. Ky grupim, para së gjithash, u shpreh në favor të protektoratit italian mbi shtetin shqiptar dhe miratoi veprimtarinë e qeverisë së Durrësit¹⁶. Është e qartë se përçarja në radhët e Komitetit dhe sidomos alternativat diametralisht të kundërta, për mënyrën e organizimit të shtetit shqiptar dhe për zgjidhjen e problemit kombëtar, nuk ishin në harmoni me interesat themelore që qëndronin përpara popullit shqiptar.

Në fillim të vitit 1919 në viset shqiptare të pushtuara dhe në qarqet politike shqiptare u përkrah mendimi për organizimin e një kryengritjeje të përgjithshme, të armatosur, e cila do të kishte për qëllim t'i tërhiqte vëmendjen opinionit ndërkombë-

tar për t'u angazhuar në zgjidhjen e problemit të Kosovës. Përgatitjet për organizimin e saj filluan në shkurt të vitit 1919. Në thirrjen që iu drejtua degëve dhe aktivistëve atdhetarë në Kosovë, midis të tjerave u theksua: "Le të flasë edhe njëherë pushka e jonë besnike, fjalën e mbrame..."¹⁷. Thirrja dhe udhëzimet e Komitetit u shpërndanë në terren nëpërmjet anëtarëve të kryesisë së kësaj organizate. Bashkë me to u shpërndanë edhe programi prej 10 pikash, që përmbante qëllimet e kryengritjes, udhëzimet për kryengritësit e veprimet e tyre, qëndrimin ndaj civilëve e robërve të luftës, trajtimin e gazetarëve të huaj dhe vëzhguesve etj¹⁸. Kryengritja shpërtheu më 29 prill të atij viti, zgjati rreth 6 javë dhe përfshiu tërë territorin e Kosovës. Qendra e saj ishte në rrethin e Rahovecit, në Llapushë dhe në Drenicë. Kryengritja e Përgjithshme e vitit 1919, si dhe ajo e vitit 1920 ishin vazhdim dhe një shkallë më e lartë e luftës së popullit shqiptar në Kosovë kundër gjenocidit antishqiptar, të ushtruar nga trupat ushtarake serbe, dëshmi të vendosmërisë së këtij populli për çlirim dhe për bashkim gjithëkombëtar.

Kongresi i Lushnjës, që rrëzoi qeverinë proitaliane të Durrësit, ishte një fitore e madhe për popullin shqiptar, si në planin e brendshëm, ashtu edhe në atë të jashtëm. Por edhe nën udhëheqjen e qeverisë kombëtare të dalë nga ky Kongres, popullit shqiptar iu desh të vazhdonte luftën në dy fronte, për të konsoliduar fitoren e arritur brenda vendit dhe për të përzënë pushtuesit e huaj. Lufta politike brenda vendit u shpreh edhe në qëndrimet e ndryshme për mënyrën e trajtimit e të zgjidhjes së çështjes kombëtare. Këto konceptime u shprehën nga delegacionet e ndryshme shqiptare edhe përpara forumeve ndërkombëtare, si edhe në Konferencën e Paqes në Paris. Për mendimin tonë, në këtë Konferencë ishte dashur që të shkonte vetëm një delegacion, i cili duhej të mbronte jo vetëm interesat e shtetit shqiptar, por dhe ato mbarëkombëtare, duke i bërë ballë ndikimeve të shteteve të ndryshme, diktatit dhe pazarllëqeve në kurriz të trojeve shqiptare.

Në ato vite, Komiteti "Mbrotja Kombëtare e Kosovës" ishte një organizatë politike gjithëkombëtare, që luftoi për mbrojtjen e trojeve dhe të interesave të mbarë popullit, bënte thirrje që t'i tregojë "botës se Kombi Shqiptar, pa ndërlirim fejet e besimesh, ka një zemër e një dëshirë me e përngreh shtetin me lirina të plota. Kush të dojë me nderue vendin, shpin e atdheun le të përpiqet pa bjerrë asnjë deklaratë të qark dëshirës kombëtare"¹⁹. Këto deklarata të kryesisë së Komitetit e të Hoxhë Kadriut i kundërviheshin qëndrimeve të përfaqësuesve të qeverisë së Durrësit që mendonte se Shqipërisë i duhej mbështetja e një fuqie të huaj. Pra, kërkesa e Komitetit për një Shqipëri të pavarur dhe që do të mbështetej në forcat e brendshme²⁰ përputhej me kërkesat e kolonive shqiptare në Amerikë, në Rumani, në Turqi etj.

Duke u udhëhequr nga programi mbarëkombëtar i përpunuar nga Komiteti "Mbrotja Kombëtare e Kosovës". Lëvizja nacionalçlirimtare në Kosovë u drejtua njëkohësisht kundër trupave ushtarake të pushtuesit e bashkëpunëtorëve të tij vendës, si edhe kundër qarqeve politike të shtetit shqiptar që kishin braktisur interesat kombëtare. Në këtë kuadër, likuidimi i shërbëtorëve të pushtuesit, që u përdorën si provokatorë për të dëmtuar lëvizjen ishte dhe mbeti një nga drejtimit e përhershme të veprimtarisë së çetave. Po ashtu, ato morën pjesë aktivisht në luftimet kundër forcave ushtarake të A.Zogut që erdhin në pushtet në vitin 1924 me ndihmën e qeverisë së Beogradit, si edhe më 1921 kundër kryengritjes antikombëtare të Mirditës, të udhëhequr nga Marka Gjoni. Kështu vetëm në Krasniqe, në luftimet e zhvilluara kundër

trupave serbe e bandave të Marka Gjonit, morën pjesë 500-600 luftëtarë. Këto përpjekje e luftime, midis të tjerave, ndikuan edhe për krijimin e Zonës Neutrale të Junikut, e cila për 23 muaj u bë bazë e sigurt për lëvizjen e çetave që vepronin në Kosovë²¹.

Sipas porosive të Komitetit, çetat e çarmatosura që vepronin në Kosovë morën pjesë në kryengritjen e vitit 1922, në qëndresën për të ruajtur Zonën Neutrale të Junikut nga vërshimi i trupave serbe dhe të qeverisë së A.Zogut, si edhe në luftimet për mbrojtjen e revolucionit demokratik të vitit 1924. Këto synime të Komitetit dhe të lëvizjes së armatosur në Kosovë për ruajtjen e interesave mbarëkombëtare e të tërësisë tokësore të Shqipërisë i shprehu qartë Hasan Prishtina, në fjalimin që mbajti në parlamentin shqiptar më 10 nëntor të vitit 1921. Sipas tij, "roja e kufijve të tokave shqiptare na përket ne e kërkuji tjetër. Shqipërinë e kemi kriju vetë me gjak e mundime. Shqipërisë duhet t'i dalim na zot dhe na duhet t'a mbrojmë e forcojmë. Kosova e lëvizja e saj kanë qenë e kanë me qenë, për çdo dit rreziku, aleati më i afërt e besnik për Atdheun e tyne Shqipninin. Çetat kryengritëse të Kosovës, përveç luftës për liri, bashkë me ushtrinë kombëtare përbëjnë ballin e frontit në mbrojtje t'Adheut tonë Shqipnisë. Para Atdheut të gjithë jemi të barabartë dhe kur ashtë fjala për atë, kurr nuk duhet mendue se kemi ba shumë, bile edhe njëqind jetë me pas e të gjitha me i kushtue Atdheut janë pak"²².

Lufta në gjirin e Komitetit dhe sidomos ndërmjet elementëve me orientime të ndryshme, proitalianë e projugosllavë, nga njëra anë, dhe elementëve të shëndoshë kombëtarë, nga ana tjetër, vazhdoi deri në vitin 1925. Kjo luftë u mpleks ngushtë edhe me zhvillimet politike në Shqipëri në atë periudhë.

Me fitoren e revolucionit demokratik të qershorit të vitit 1924 A.Zogu u detyrua të largohej në Jugosllavi. Për të riardhur në pushtet ai u mbështet në ndihmën e qeverisë së Beogradit dhe në ndihmën e 850 pjesëtarëve të bandave vrangeliste. Si shpërblim për këtë përkrahje A.Zogu premtoi se do të shkatërronte lëvizjen nacionalçlirimtare në Kosovë (gjë që edhe e realizoi) dhe se do të likuidonte prijësit e lëvizjes irredentiste kosovare. Në këto rrethana, pas ardhjes së A.Zogut në pushtet, elementët e njohur demokratë dhe veprimtarët më të shquar të Komitetit u detyruan të largohen jashtë Shqipërisë dhe shumë prej tyre u asgjësuan fizikisht. Politika që u ndoq në ato vite, si në planin e brendshëm, ashtu dhe në atë të jashtëm, goditi rëndë interesat gjithëkombëtare shqiptare.

1 L.Rushiti, *Rrethanat politike-shoqërore në Kosovë 1912- 1918*, Prishtinë, 1986, f.133-134.

2 *Po aty*, f.105-112, 144-158.

3 *AQSH*, Fondi 882, dos.9, dok.707-987; E.Skëndi, *Hoxhë Kadriu (Kadri Prishtina)*, Prishtinë, 1992, f.36.

4 *Po aty*.

5 Z.Shtylla, *Rreth krijimit e veprimtarisë së Komitetit "Mbrojtja Kombëtare e Kosovës"*, në: "Studime historike", nr.3, Tiranë, 1986, f.98.

6 L.Rushiti, *Lëvizja Kaçake në Kosovë 1918-1928*, Prishtinë, 1981, f.199.

7 *Po aty*, f.25.

8 *AQSH*, Fondi 846, dos.1, viti 1918; P.Milo, *Shqipëria dhe Jugosllavia 1918-*

1927, Tiranë, 1992, f.97-99.

9 *AQSH*, Fondi KMKK, dos.27, Shkodër, 20 dhjetor 1918.

10 *Po aty*, dok.51708-705, viti 1919.

11 *Po aty*, dos.28, dok.708.068, 20 gusht 1919.

12 *Po aty*, dos.28/4, dok.410216, shtator 1919.

13 *Po aty*, dos.28, dok.706-535, 5 dhjetor 1919.

14 *Po aty*, dos.32, dok.708-811, 3 prill 1921.

15 *Po aty*, dos.32, dok.708-811, 2 dhjetor 1921.

16 E.Skëndi, *vep. e përm.*, f.36-63.

17 *AQSH*, Fondi KMKK, dos.47, dok.708-553.

18 *Po aty*, dos.2, dok.708045; L.Rushiti, *vep. e përm.*, f.94-95.

19 *AQSH*, Fondi KMKK, dos.46, dok.800-312.

20 "Populli", Tiranë, 14 shkurt 1919; E.Skëndi, *vep. e përm.*, f.70.

21 L.Rushiti, *Lëvizja Kaçake...*, f.132-146 si dhe *Zona Neutra- le e Junikut*, në:

"Gjurmime Albanologjike", seria e shken- cave historike - XI, 1981, f.218-219.

22 A.Haxhiu, *Hasan Prishtina...*, Tiranë, 1964, f.180.

